

„KISALFÖL TÖRTÉNETI FÖLDRAJZA” CÍMŰ OTKA KUTATÁS ZÁRÓJELENTÉSE

A kutatás első évében létrehoztunk egy széleskörű adatbázist, amely segítségével a vizsgálni kívánt folyamatokat vizsgálhatjuk, illetve szemléltethetjük. Az adatbázis két pillérré támaszkodik. Egyrészt a vizsgálat térbeli keretét adó Kisalföld településeinek alaptérképe (1086 település), másrészt pedig azok a népesség- és gazdaságstatisztikai településsoros adatok, amelyek fontosak lehetnek a téma szempontjából. Ez utóbbi időbeli keretét pedig a rendelkezésre álló népszámlálások és összeírások adják meg jelenleg 1786 és 1930 között.

Az elmúlt évben létrejött térinformatikai rendszer, amely több mint 50 000 adatot tartalmaz, lehetővé teszi annak elemzését, hogy a vizsgált térség hogyan illeszkedett, illetve illeszkedik az ország gazdasági életébe. A továbbiakban, elsősorban a társadalomföldrajz kutatás módszereivel a fent említett adatbázisra támaszkodva, a terület térszerkezeti változásait illetve e változások okait dolgoztuk föl. A kutatás további szakaszában, elsősorban gazdasági folyamatoknak a vizsgálatát végeztük el, amelyek befolyásolják, pl. a kisebbségi települések társadalmát a 1989/90-es rendszerváltozást követő években.

A 2005. évi feladat az előző év adatbázisainak összerendezése után a Kisalföld településhálózata átalakulásának felvázolása volt, amelynek időkerete a XVIII. századtól a II. világháborúig tartott. A Kisalföld területe jobbra megmenekült a török pusztításoktól, településállománya a XVIII. század elején a középkorból örökölt struktúrát követte: aprófalvas településszerkezet mellett kiépült a kis- és középvárosi hálózat. A térszervezés alsófokú központjainak szerepét a mezővárosok mellett az uradalmak központjai töltötték be, amelyek ezidőtájt a gazdaság szervezése-irányítása mellett közigazgatási, igazságszolgáltatási funkciókat is betöltöttek. A régió városhierarchiájának élén Sopron, Győr, Kőszeg és Pápa állt. E városok mellett hogy kézműipari termékekkel látták el vidéküket, fontos pozíciót töltöttek be a terménykereskedelemben, az egyházi és közigazgatásban; közép- és felsőfokú iskoláik révén pedig a régió túlnyúló kapcsolatrendszereket is kialakítottak. A XIX. század derekára Kőszeg csillaga már leáldozott, a szomszédos mezőváros, Szombathely Vas vármegye központjaként átvette szerepét. A régió északi részén pedig Moson-Magyaróvár kapcsolódott be az országos kereskedelembé, s lett Győr mellett a gabonakereskedelem másik regionális jelentőségű központja. A városhálózat további átrendeződését a dualizmus korában tapasztalhatjuk, amikor - többek között - az igazgatás átszervezése, a vasúthálózat kiépülése okozott jelentős mozgásokat a településhierarchiában (pl. Győr elveszítette országos kereskedelmi funkcióját).

Kutatásunk célja az idei évben az volt, hogy felderítse a városhálózat átalakulásának mozzanatait és eseményeit, rámutasson az átrendeződést kiváltó okokra és következményekre. Megpróbáltuk megrajzolni a térségben lévő egyes városok pályáit, a régió településfejlődési sajátosságait országos és nemzetközi keretekbe helyezze (Ennek során kitekintettünk a Kárpát medence más alföldi jellegű de merőben más pályát befutott tájára, a Bánátra is). A konkrét vizsgálatok során a hazai településföldrajz, gazdaság- és társadalomtörténet, néprajztudomány eredményeinek összegzése mellett kvantitatív módszerekkel kíséreltük meg az átalakulás modellezését. A kutatás a korábban fölépített, a XIX.–XX. századi rendszeres népszámlálásokra (kiegészítve az 1784–86-os népszámlálással), az 1925-ös közigazgatási tájékoztató lapok anyagára, illetve más kiadott statisztikai forrásokra támaszkodó informatikai adatbázisra, illetve az ezt kiegészítő térinformatikai alaptérképre támaszkodott. Elemzési eszközeink a területi kutatások során gyakran használt, azonban történeti földrajzi kutatásokban ritkán megszólaltatott módszerek voltak: pl. szórás, Hoover-index, korrelációszámítások, faktoranalízis, shift-share analízis, területi mozgóátlag, autokorreláció és regresszióanalízisek.

A kutatási projekt OTKA által támogatott publikációi:

BELUSZKY Pál – GYŐRI Róbert: *Magyar városhálózat a 20. század elején*. Dialóg Campus Kiadó, Bp. – Pécs 2005. p. 232

BOTTLIK Zsolt: *Die Lage der deutschen bewohnten Siedlungen im Komitat Komorn-Gran*. In.: Határok és Eurorégiók Nemzetközi Földrajzi Konferenciakötet

KOCSIS Károly – BOTTLIK Zsolt – TÁTRAI Patrik (2006) *Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régiókban (1989-2002) – CD melléklettel* MTA Földrajztudományi Kutatóintézet Budapest 197 p.

GYŐRI Róbert *A történeti régió In Régiók távolról és közelről* ELTE Regionális Földrajzi tanszék RTT 12. 2005 pp.63-73

GYŐRI Róbert – BOTTLIK Zsolt: *Zum Problem der Regionalen Unterschiede zwischen der Modernisierung bei den deutschen Bevölkerung im Karpaten Becken des 19. Jh* In.: Ungarn Jahrbuch Zeitschrift für interdisziplinäre Hungarologie Verlag Ungarisches Institut München 2005 pp. 241-254

GYŐRI Róbert: *Bécs kapujában* (Területi fejlettségi különbségek a Kisalföld déli részén a XX. század elején). Korall 2006 június (24.) pp. 231-250.

A kutatási projekt OTKA által támogatott előadásai:

GYŐRI Róbert: *A Nyugat-Dunántúl belső fejlettségi különbségei a XX. század elején*. Előadás a „Társadalmi tér” c. konferencián. Hajnal István Kör – Alsólendva 2005. augusztus 25–26.

GYŐRI Róbert: *Mendöl Tibor és a magyar történeti földrajz*. Előadás az Emlékkonferencia Mendöl Tibor születésének 100. évfordulójára c. konferencián. ELTE Eötvös Collegium – MTA RKK Budapesti Osztály. 2005. november 8.

BOTTLIK Zsolt: *Etnikai folyamatok a Bánátban a II. világháború után* Előadás a Határok és Eurorégiók Nemzetközi Konferencián – Szeged 2005 november 17-18.

Tudományos fokozat megszerzése (az OTKA a kutatást támogatta):

GYŐRI Róbert: *A térszerkezet átalakulásának elemei a Kisalföld déli részén (a XVIII. század végétől a XX. század elejéig)* c. doktori értekezés sikeres megvédése.

ELTE TTK Földtudományi Doktori Iskola, Bp. 2005. december 15.

Az értekezés opponensei: Csapó Tamás és Kókai Sándor

Az értekezés minősítése: summa cum laude

Az értekezést monográfiai formájában 2007-ben kívánjuk megjelentetni.